

به سوی تحول کلاس درس

کلاس درس کانون شکل گیری یادگیری است. پژوهش ها نشان می دهد، طراحی آموزشی در کلاس های
درسی ایران، مشخصه هایی دارد که کاملا تکرار می شوند. این مشخصه ها گاهی موجب رشد دانش آموزان می
شوند و گاهی جلوی رشد آن ها را می گیرند. نتایج پژوهشی که در کلاس های درسی پنج استان ایران انجام
شده نشان می دهد که:

1. دانش آموزان در کلاس ها، معمولاً ساکت می نشینند.
2. اداره کلاس بیشتر بر عهده معلم است و او تسلط کاملی بر کلیه فعالیت های کلاسی دارد.
3. بسیاری از برنامه های کلاس به برنامه های حافظه مدار معطوف می شود و در عمل، به خاطر سپردن آنچه که معلم در فرایند یادگیری روی آن ها تأکید می کند بسیار اهمیت دارد.
4. معلمان عمدتاً از روش های دستوری استفاده می کنند؛ یعنی خیلی وقت ها از دانش آموزان می خواهند کارهای معینی را انجام دهند و این خواسته خود را به طور مستقیم ابراز و بیان می کنند.
5. معمولاً از دانش آموزان خواسته نمی شود آنچه را که یاد گرفته اند در موقعیت های جدیدی به کار ببرند یا تعمیم دهند.
6. معلمان اغلب، فرایند یاددهی-یادگیری را براساس شیوه ای که کتاب درسی ارائه کرده است اجرا می کنند.

اگر مجموعه نتایج فوق و نیز نتایج پژوهش های دیگر را مدنظر قرار دهیم به نظر می رسد نیازمند

راه حلی هستیم که از طریق آن کلاس های درس را احیا کنیم و فرایند موجود را به فرایندی پویا و

فعال ارتقا دهیم تا نتایج بهتری را به دست آوریم.

چه باید کرد تا کلاس های درسی ،بیش از پیش سبب رشد و ارتقای بیشتر دانش آموزان شوند؟

اینجاست که طرح مثلث مذکور معنا پیدا می کند.مثلث مورد نظر که به نظر می رسد می تواند به بهبود

وضعیت کلاس های درس منجر شود شامل سه ضلع به شرح زیر است:

1. رسانه های آموزشی پرشمار (بسته آموزشی به جای کتاب درسی).

2. طراحی آموزشی فعال،رشد دهنده و قابل پیمایش.

3. برون دادهای قابل ارائه یادگیری ،توسط دانش آموزان.

ضلع اول: در گذشته کتاب درسی تنها رسانه اصلی در هر کلاس درس بود و دانش آموز و معلم رسانه دیگری در اختیار نداشتند؛ اما در سالهای اخیر امکاناتی فراهم شده است که با استفاده از آن ها می توان کلاس های درس را بسیار متنوع تر اداره کرد. رسانه هایی مثل فیلم های آموزشی، پاورپوینت های فعال، فایل های تصویری و صوتی، متن های آموزشی متنوع و مطالب بسیار متنوعی که از فضای مجازی گرفته می شود، همه و همه از رسانه های پشتیبان کلاس و مدرسه محسوب می شوند و ما همه آنها را جزء رسانه های یادگیری به شمار می آوریم. کتاب های مختلف با تنوع موضوعی، دایره المعارف ها، مجلات، رسانه های صوتی و تصویری و غیره، همگی رسانه های یادگیری هستند. بنابراین، اولین قدم برای داشتن یک کلاس فعال و پرتأثیر این است که از سمت یادگیری تک رسانه ای به سوی رسانه های یادگیری پر شمارتر حرکت کنیم.

خوشبختانه در سال های اخیر برای پشتیبانی از کلاس درس ابزار ها، امکانات و تجهیزات بسیاری به بازار آمده است. برای مثال فیلم های فراوانی برای آموزش درس ها تولید شده به طوری که حتی گاهی تدریس یک درس منوط به داشتن فیلم آموزشی است. یا در بعضی از دروس، طرح درس برمبنای نمایش فیلم گذاشته شده و مطالب سایت هایی مثل شبکه رشد و تبیان، برای پشتیبانی از آموزش کتاب در کلاس درس تهیه شده اند. استفاده از امکانات مذکور البته به این معنا نیست که بگوییم باید نقش معلمین در تولید نادیده گرفته شود؛ بلکه معلم خودش هم می تواند مطلبی را برای کلاس درس انتخاب کند و در واقع، خودش دست به تولید بزند. هر دوی اینها در این ضلع مثلث قرار می گیرند.

ضلع دوم : طراحی آموزشی ضلع دوم مثلث بهبود وضعیت کلاس است و به عنوان مشکل گشای کلاس درس ایفای نقش می کند طراحی آموزشی رشد دهنده است.گاهی فعالیت یادگیری را می توان براساس روشی که کتاب درسی پیشنهاد می کند شروع کرد و پیش رفت.این روش خوبی است ولی لزوما بهترین راه نیست.برای اینکه بتوان فرایند یاددهی-یادگیری رشد دهنده ای بوجود آورد باید از انتها شروع کرد؛یعنی پایان یادگیری را دید و اینکه دانش آموزان باید به چه شایستگی هایی برسند؛یا اینکه قرار است چه صلاحیت ها ،صفات و توانمندی هایی در او به وجود آید و انتظار می رود به چه نوع تولید ذهنی یا فکری برسد این ها باید آشکار باشد

سپس باید تصویری از مسیری که قرار است دانش آموز بپیماید رسم کنیم؛ یعنی مشخص کنیم وقتی دانش آموزی درسی را می آموزد قرار است چه توانمندی هایی را از خودش نشان دهد. برای این کار، باید پله هایی طراحی شود. این پله ها، سناریوی یادگیری یا طراحی آموزشی هستند که معلم می خواهد به اجرا در آورد. این پله ها باید به گونه ای طراحی شوند که نه آن قدر زیاد باشند که دانش آموز در پیمودن آن ها احساس ناتوانی کند و نه آن قدر کم باشند که دانش آموز احساس کند با بالارفتن از آن ها کار مهمی انجام نداده است و آن ها را پیش پا افتاده تلقی کند. بدین ترتیب، تعدد این پله ها و توالی آنها بسیار مهم است.

منظور از پله ها مجموعه فعالیت هایی است که برای کلاس درس پیش بینی می شود. و این مجموعه فعالیت ها در کنار هم یک طراحی آموزشی را تشکیل می دهند. یک طراحی آموزشی خوب دارای ملاک ها، مشخصه هایی است که در ادامه آنها را مرور می کنیم

۱- یک شروع خوب:

اینکه یک درس چگونه شروع شود و در این شروع، چه کاری باید کرد که فعالیت یادگیری بسیار جذاب باشد بسیار مهم است. زیرا، اولین قدم در یادگیری این است که دانش آموز به موضوع جذب شود؛ یک چشم انداز در پیش رویش گشوده شود تا بداند دارد چه چیزی را یاد می گیرد؛ قرار است به کجا برسد و این یادگیری در زندگی، به چه درد او می خورد. بنابراین باید مسئله ارتباط مطالب درسی با زندگی و مفید بودنشان برای دانش آموزان ترسیم شود.

حال اولین پله این است که مشخص کنیم دانش آموزان را با چه نوع فعالیتی می توان با مسئله درگیر کرد و هوش و حواسشان را به مسئله جلب کرد تا احساس کنند می خواهند این مسیر را ادامه دهند.

۲- توجه به پیش دانسته ها:

دومین پله توجه به پیش دانسته های دانش آموزان است. اگر به پیش دانسته ها توجه شود وقت دوباره ای صرف تولید آن ها نمی شود که هم برای دانش آموزان کسالت آور باشد و هم بخشی از زمان یادگیری را به خود اختصاص دهد و وقت را هدر دهد. معلم می تواند پیش دانسته های دانش آموزان را در کلاس احصا کند تا ببیند اگر آن ها در این پیش دانسته ها با هم اشتراک ندارند با فعالیتی که تدارک می بیند، آن ها را به اشتراک بگذارد و نقطه شروع شان در یادگیری را با هم یکی کند.

۳- تولید مفهوم (یادگیری فعال):

نکته دیگری که در طراحی آموزشی باید به آن توجه شود این است که مشخص شود فعالیت ها چگونه به تولید مفهوم توسط دانش آموزان می انجامند. آیا معلم، در انجام فعالیت ها، بچه ها را در نقش دریافت کننده مفهوم قرار می دهد یا تولید کننده مفهوم؟ زیرا ممکن است معلم مفهومی را توضیح دهد و دانش آموزان دریافت کننده آن باشند؛ اما ممکن است معلم همین مفهوم را به یک متن نوشته شده تبدیل کند و به دانش آموزان بدهد تا بخوانند. آنها هم بخوانند و بگویند که از آن، چه می فهمند. در این صورت دانش آموزان یادگیرنده فعال هستند، چون به واسطه درک و فهم خودشان در مسیر آموزش حرکت و از متن مفهوم سازی میکنند. آیا در این حالت برای دانش آموزان نقش مشارکتی وجود دارد؟

۴- یادگیری مشارکتی :

یادگیری مشارکتی هم بخشی از سناریوی یادگیری خوب است. یک تحقیق نشان داده است که سطح فعالیت هایی که معلمان ،عموما از دانش آموزان می خواهند در حد پایینی از یادگیری قرار دارد.مثلا وقتی معلمی از دانش آموزان می خواهد درباره موضوعی اطلاعات جمع آوری کنند.آن ها معمولا این اطلاعات را در سطح اولیه و از یک جا جمع می کنند و ارائه می دهند.

۵- توجه به سطوح بالاتر یادگیری:

توجه به سطوح بالاتر یادگیری به این معنا است که معلم، وقتی دانش آموزان مشغول جمع آوری اطلاعات هستند، از آنها بخواهد تحلیلی روی اطلاعات، از نظر طبقه بندی اطلاعات و توصیف و تبیین آنها به شیوه های خلاقانه و نوآورانه داشته باشند و اعتبار منابعی را که به آنها استناد کرده اند ارزیابی کنند. این هاست توجه به سطوح بالاتر یادگیری که در موضوعات و مسائل مختلف هم باید مورد توجه قرار گیرد.

۶-ارتباط با زندگی:

مسئله دیگری که در کلاس درس خیلی مهم است استفاده از موضوعاتی در طراحی آموزشی است که به زندگی ارتباط دارند. کاربرست آموخته ها در موقعیت جدید یادگیری کاربردی است و دانش آموزان باید بتوانند چند دقیقه درباره اهمیت موضوع درسی که یادگیری آن برایشان مهم است، صحبت و گفتگو کنند و دیگران را متقاعد نمایند.

۷- توجه به فعالیت های خارج از کلاس:

آخرین نکته ای که در این باب خیلی مهم است ، توجه به فعالیت های بیرون از کلاس است .معلم نباید در طراحی خود فقط به درون کلاس بیندیشد بلکه باید مسیری را برای ادامه یادگیری در بیرون کلاس ترسیم کند.در عین حالی که دقیقا به سناریوی داخل کلاس مربوط می شود.

ضلع سوم: سومین ضلع مثلث بهبود وضعیت کلاس، تأکید بر برون دادهای یادگیری و ایجاد فرصت ارائه آموخته ها برای دانش آموزان است. اگر یادگیری به مطلبی قابل ارائه منجر شد می توان آن را یادگیری موفقیت آمیز تلقی کرد. موضوع ارائه دانش آموز در سطح مدرسه هم از نظر روشی و هم از نظر هدفی دارای اهمیت ویژه است و موجب زنده کردن فرایند یاددهی-یادگیری و هدفدار کردن آن می شود. زیرا منجر به رشد دانش آموزان می شود. بنابراین، دانش آموزانی که در مدرسه با فرصت های متعدد برای ارائه روبرو می شوند رشد پیدا می کنند، به خود باوری می رسند، اعتماد به نفس پیدا می کنند و این امر موجب بروز خلاقیت در آن ها می شود.

برای همین، برای این نکته می توان تأکید کرد که در کلاس درس و فضای مدرسه باید در هر طراحی آموزشی و هر سناریویی که به عنوان آخرین پله های آموزشی طراحی می شود، نوعی ارائه دانش آموز هم وجود داشته باشد. ارائه باید در متنوع ترین شکل خود - به لحاظ زمان، ارائه کننده، مخاطبان، قالب و میدیاها و رسانه ها - صورت پذیرد. این تنوع به لحاظ زمانی یعنی اینکه ارائه می تواند در مدت یک ثانیه تا یک ساعت اتفاق بیفتد؛ به لحاظ ارائه دهنده، یعنی ممکن است این کار را یک نفر، چند نفر، یک گروه، کل یک کلاس و حتی کل مدرسه انجام دهند.

سیمای مدرسه حامی ارائه: اگر مدرسه ای درست بر روی ارائه دانش آموزی کار کند، فضای آن مدرسه با گذشته تفاوت چشمگیری پیدا خواهد کرد طوری که هنگام ورود به آن، جلوه های گوناگون ارائه در جاهای مختلف دیده می شود. بدین ترتیب، هم دیوار کلاس ها و راهروهای مدرسه و هم فضای آن ها، از قالب های مختلف ارائه دانش آموزی، پر می شود.

به طور کلی، ارائه فعالیتی است که از ترکیب مهارت های مختلف دانش آموزان (مهارت های مکتوب، مهارت های هنری و مهارت های خلاقانه) به وجود می آید و بستری است برای اینکه آن ها بتوانند استعداد های نهفته خود را آشکار سازند. همیشه در ارائه از دانش آموزان پرسیده می شود، که چگونه می توانند فلان مطلب یا موضوع را به صورت دیگری به دوستانشان عرضه کنند. بنابراین ارائه موضوعی تلفیقی و بسیار مهم است.

پژوهشی با عنوان (**visible learning**) نشان می دهد چگونه فعالیت های مختلف ،می توانند به ارتقای سطح عملکرد دانش آموزان ،منجر شوند.در این پژوهش،تأثیر با عوامل با فاکتور های مختلف بر عملکرد تحصیلی دانش آموزان تحلیل شده است.ازبین بیش از صد عاملی که در این پژوهش نقش آن ها مورد تحلیل قرار گرفته((ارائه)) یا قرار گرفتن دانش آموز در موقعیتی که بتواند کار خود را به دیگران عرضه کند،از بالاتریت ضریب تأثیر در پیشرفت تحصیلی آن ها برخوردار بوده است،پس هر یادگیری که به نوعی ارائه دانش آموز در آن وجود داشته باشد تضمینی است بر اینکه دانش آموزان به پیشرفت بسیار خوبی نائل می شوند.توصیه ای از قدیم ،در آموزش های حوزه های علمیه ما وجود دارد که اگر می خواهید چیزی را خوب یاد بگیرید باید آن را تدریس کنید.ارائه هم در واقع همان است.یک نوع تدریس دانش آموز و در اختیار گذاشتن یافته های خود برای دیگران است.

همچنین ارائه معتبرترین ابزار ارزشیابی یادگیری محسوب می شود.. ارائه به شکل جالب هم به کلاس و ارون نیز ربط پیدا می کند. چون در کلاس و ارون، چرخه ای از یادگیری توسط دانش آموز طی می شود و این چرخه در مورد هر دانش آموز (انفرادی یا گروهی، چه گروه های کوچک، چه بزرگ) به ارائه ای منجر می شود که او یافته های خود را با دیگران به اشتراک می گذارد. برای همین، باید بر ارائه بسیار تأکید کرد. اگر در فضای مدرسه ارائه وجود داشته باشد، دانش آموزان به این فضا دل بسته و علاقمند می شوند و احساس می کنند که آزادی عمل فراوانی دارند. بنابراین این، ارائه خود یکی از رسانه های یادگیری پرشمار در مدرسه محسوب می شود.